

بررسی

وضعیت

کتابخانه‌های

عمومی

(چوار، دره شهر و ملکشاهی)

پژوهش‌های کتابخانه‌شناسی و مطالعات فرهنگی
مجله علمی علوم انسانی

رحمت رضانی

دبیر دبیرستانهای شهر ایلام

۴ - شناخت ویژگیهای مسئولین و کتابداران کتابخانه‌ها.

۵ - شناخت ویژگیهای مراجعان به کتابخانه‌ها.

۶ - مقایسه تجهیزات، کتب و اعضای کتابخانه‌ها با یکدیگر و با استانداردهای بین‌المللی.

۷ - ارائه راهکارها و پیشنهادهای برای بهبود وضعیت کتابخانه‌ها.

روش انجام پژوهش

این پژوهش براساس روش مطالعه توصیفی - پیمایشی انجام شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات، ضمن هماهنگی با مسئولین مربوطه، به کتابخانه‌ها مراجعه و پرسشنامه‌های باز و بسته‌ای که در اختیار مسئولین و کتابداران قرار می‌گرفت، تکمیل می‌شد. برای بررسی ویژگیهای فردی و نظرسنجی از اعضای پرسشنامه‌ای به تعدادی از مراجعه‌کنندگان به کتابخانه که به روش تصادفی ساده انتخاب می‌شدند، داده شد. علاوه بر این، اطلاعات مورد نیاز از پرونده‌های عضویت تمام اعضای کتابخانه‌ها استخراج شد و با استفاده از نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS مورد تحلیل توصیفی قرار گرفت.

تحلیل داده‌ها

۱- ساختمان کتابخانه‌ها

طبق استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌ها، فضای لازم برای کتابخانه‌های عمومی در مناطقی که جمعیت آنها بین ۱۰ تا ۲۰ هزار نفر می‌باشد، برای هر هزار نفر ۴۲ متر است. با توجه به جمعیت ۱۵ هزار نفری بخش چوار و جمعیت ۵۳ هزار نفری دره‌شهر (شهر و روستاهای اطراف) و جمعیت ۲۹ هزار نفری بخش ملکشاهی، فضای کتابخانه‌ها متناسب با استانداردهای جهانی است (جدول شماره ۱)

با ظهور اولین کتابت و کتاب لزوم اختصاص مکانی برای بایگانی مطالب و در دسترس گذاشتن و انتقال آن به نسلهای آیند احساس گردید که امروزه نام کتابخانه بر آن اطلاق می‌شود.

امروزه کتابخانه‌های عمومی با عرضه خدمات فرهنگی، آموزشی و علمی به همه گروههای جامعه در سطوح شهری و روستایی یکی از معیارهای رفاه اجتماعی ملتها به شمار می‌آیند. به طوری که در تحلیل معیارهای رفاه اجتماعی، وجود و میزان توسعه کتابخانه‌های عمومی در ردیف مسکن، آموزش و اشتغال و بهداشت قرار می‌گیرد و آن را یکی از شاخصهای توسعه یافتگی کشور به حساب می‌آورند.

گسترش حیطه علوم و تنوع منابع مکتوب و افزایش تعداد باسوادان جامعه از جمله عواملی هستند که موجب گرایش بیشتر مردم به کتابخانه‌های عمومی شده‌اند. این کتابخانه‌ها می‌توانند با برنامه‌ریزی مناسب پاسخگوی نیازهای فرهنگی جامعه مطابق با شرایط موجود آن باشند و این امر با مطالعه ویژگیها، امکانات و بررسی راهکارهای ارتقای کتابخانه‌ها در همه زمینه‌ها فراهم می‌گردد.

هدف از این نوشتار بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی چوار، دره‌شهر و ملکشاهی در جنبه‌های زیر می‌باشد:

- ۱- بررسی وضعیت فضای فیزیکی، امکانات و تجهیزات کتابخانه‌ها.
- ۲- آشنایی با تعداد کتب، سیستم طبقه‌بندی کتابخانه و بخشهای کتابخانه‌ها.
- ۳- بررسی کتابهای موجود از نظر موضوعی، افزایش سالانه کتاب و تناسب آنها با اعضا و جمعیت منطقه.

جدول شماره ۱ مقایسه فضای فیزیکی کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه عمومی/ویژگی فیزیکی	مساحت زمین	فضای کتابخانه	طاق مخزن	سالن مطالعه	سالن سخنرانی
چوار	۵۰۰ متر	۳۵۶ متر	۷۸ متر	۴۰ متر	۱۲۸ متر
دره‌شهر	۲۰۰۰ متر	۹۰۰ متر	۲۰۰ متر	۱۰۰ متر	۱۵۰ متر
ملکشاهی	۱۰۰۰ متر	۳۵۰ متر	۹۴ متر	۹۴ متر	-

کتابخانه عمومی ملکشاهی و چوار به علت مسائل فوق‌الذکر درصد مردان عضو کتابخانه بیشتر از زنان است، درحالی که در دره شهر به دلیل وجود کتابدار زن و تفکیک زمان مراجعه دو جنس و استفاده مجزا از سالن مطالعه، درصد زنان عضو کتابخانه بیشتر از مردان است.

ب: بررسی وضعیت شغلی اعضای کتابخانه‌ها
دانش آموزان بیشترین مراجعان به کتابخانه‌های عمومی هستند. این نکته باید در برنامه‌ریزی امور کتابخانه‌ها در جنبه تهیه کتب مناسب و اجرای فعالیتهای فرهنگی و هنری مورد توجه قرار گیرد. تعطیلات تابستانی برای دانش‌آموزان فرصت مناسبی است تا به مطالعه کتب غیر درسی پرداخته و با شرکت در برنامه‌های مختلف اوقات فراغت خود را پر کنند. ۳۹٪ اعضای کتابخانه‌ها در فصل

جدول شماره ۲ مقایسه اعضای کتابخانه‌ها از نظر جنسیت و تاهل

کتابخانه عمومی / ویژگی اعضا	کل اعضا	مرد(درصد)	زن(درصد)	متاهل(درصد)	مجرد(درصد)
چوار	۷۶۵ نفر	۶۵/۷	۳۴/۳	۱۰	۹۰
دره شهر	۲۵۶۲ نفر	۴۵/۸	۵۴/۲	۱۵/۴	۸۴/۶
ملکشاهی	۱۲۷۳ نفر	۵۷/۸	۴۲/۲	۲۰/۵	۷۹/۵
کل	۴۶۰۰ نفر	۵۶/۵	۴۳/۵	۱۵/۴	۸۴/۶

تابستان، بیشترین میزان مراجعه را به کتابخانه‌ها دارند. ۱۱٪ اعضا نیز در فصل بهار، ۷۴٪ در فصل پاییز و ۸/۱٪ در فصل زمستان بیشترین مراجعه را به کتابخانه دارند. ۳۴٪ اعضا نیز در همه فصول به کتابخانه مراجعه می‌کنند.
درصد قابل توجهی از اعضای کتابخانه‌های عمومی نیز افراد بیکار هستند و این نقش کتابخانه در پر کردن اوقات فراغت افراد جامعه را نشان می‌دهد (جدول شماره ۳).

۲- ویژگیهای اعضای کتابخانه‌ها

الف - جنسیت اعضا: جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که تعداد مردان مراجعه کننده به کتابخانه‌ها بیشتر از زنان می‌باشد. کمبود کتابدار زن، عدم وجود سالن مطالعه ویژه خواهران و عدم وجود برنامه زمانی تفکیکی برای مراجعه خواهران و برادران و مسائل فرهنگی منطقه در بعضی کتابخانه‌ها می‌تواند از جمله عوامل مختلف کاهش درصد عضویت زنان در کتابخانه‌ها باشد. در

جدول شماره ۳ مقایسه اعضای کتابخانه‌های عمومی از نظر شغلی

کتابخانه عمومی / شغل اعضا	بیکار	دانش آموز	دانشجو	کارمند	نظامی	خانه دار
چوار	۱۰/۱٪	۷۰/۹٪	۵/۲/	۷/۴٪	۶٪	۵/۸٪
دره شهر	۱۲/۳٪	۷۱/۸٪	۴/۲٪	۸/۴٪	۱٪	۲/۲٪
ملکشاهی	-	۵۷/۴٪	۲۲/۸٪	۱۶٪	۱/۲٪	۲/۵٪
کل	۸/۱٪	۶۷/۴٪	۹/۶٪	۱۰/۱٪	۳/۳٪	۱/۳٪

و ارائه خدمات و برنامه‌ها توجه شود.
 ر - تجهیزات کتابخانه‌ها: کودکان و نوجوانان از جمله اعضای فعال کتابخانه‌های عمومی هستند که

ج - رشته تحصیلی اعضا: جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که به طور متوسط ۳۳/۱ درصد اعضای کتابخانه‌های عمومی رشته تحصیلی آنان علوم

جدول شماره ۴ - اعضای کتابخانه‌های عمومی به تفکیک رشته تحصیلی آنان

کتابخانه عمومی / رشته تحصیلی	علوم انسانی	علوم تجربی	رشته ریاضی و فنی	رشته‌های دانشگاهی	بدون رشته
چوار	٪۲۰	٪۱۵	٪۳۵	٪۲۵	٪۵
دره‌شهر	٪۲۴/۲	٪۱۳/۵	٪۷/۷	٪۱۹/۲	٪۱۵/۴
ملکشاهی	٪۳۱/۸	٪۳۱/۸	٪۴/۵	٪۲۱/۳	٪۱۳/۶
کل	٪۳۳/۱	٪۱۹/۹	٪۱۴/۷	٪۲۱/۵	٪۱۱/۸

با فراهم نمودن امکانات و کتب مناسب با شرایط سنی آنان می‌توان علاقه به کتاب و کتابخوانی را در آنها تقویت نمود. با اینکه کودکان ۶ تا ۱۵ ساله

انسانی و ۲۱/۵ درصد آنان در رشته‌های مختلف دانشگاهی تحصیل می‌کنند.
 د - تحصیلات اعضای کتابخانه‌های عمومی :

جدول شماره ۵ - تحصیلات اعضای کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه عمومی / تحصیلات	ابتدایی	راهنمایی	دبیرستان	پیش دانشگاهی	دیپلم	دانشگاهی
چوار	-	٪۵	٪۳۷/۵	٪۱۵	٪۲۵	٪۱۷/۵
دره‌شهر	٪۱/۹	٪۱۵/۴	٪۲۸/۸	٪۱/۹	٪۲۱/۲	٪۳۰/۸
ملکشاهی	٪۲/۳	٪۱۳/۷	٪۳۴/۱	٪۴/۵	٪۲۲/۷	٪۲۲/۷
کل	٪۱/۵	٪۱۱/۷	٪۳۳/۱	٪۷/۴	٪۲۲/۸	٪۲۳/۵

۳۴/۹ درصد مراجعین به کتابخانه‌ها هستند اما در کتابخانه‌های عمومی مورد مطالعه میز مطالعه و صندلی مناسب کودکان وجود ندارد (جدول شماره ۶).

مقایسه اعضای کتابخانه‌های عمومی از نظر تحصیلات مبین این است که اغلب آنان دارای تحصیلات دبیرستانی هستند. لازم است به تناسب تحصیلات اعضا در انتخاب کتابها برای کتابخانه

جدول شماره ۶ - تجهیزات کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه عمومی / تجهیزات	میز مطالعه		صندلی	
	یک نفره	چهار نفره	بزرگسالان	کودکان
چوار	۹	۲	۵۷	-
دره‌شهر	-	۱۰	۱۵۰	-
ملکشاهی	-	۱۶	۲۰	-

از استاندارد ایفلا می‌باشد. استاندارد افزایش سالانه کتاب نیز یک تا سه جلد کتاب در هر سال برای هر یک از اعضای کتابخانه است که در کتابخانه‌های مورد مطالعه این افزایش سالانه ۲۵٪ استانداردهای

تعداد صندلی‌های کتابخانه‌های عمومی منطبق با استانداردهای بین‌المللی است اما اندازه میزهای مطالعه کتابخانه‌ها مطابق با استاندارد تجهیزات چوبی کتابخانه‌های کشور نمی‌باشد.

جدول شماره ۷ - مقایسه کتابخانه‌های عمومی از نظر کتب موجود

کتابخانه عمومی / تعداد	کل کتابها	افزایش سالانه
چوار	۷۰۶۳ جلد	۴۰۰ جلد
دره شهر	۱۰۵۹۴ جلد	۵۰۰ جلد
ملکشاهی	۱۰۶۷۳ جلد	۵۰۰ جلد

موجود است (جدول شماره ۷).
ص - کتابهای مورد علاقه اعضاء از نظر موضوعی : جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که با توجه به اینکه بیشتر اعضاء کتابخانه‌ها دانش

س - کتابهای موجود در کتابخانه : استاندارد تعداد کتابهای موجود در کتابخانه برای هر نفر از جمعیت منطقه تحت پوشش کتابخانه ۳ جلد در نظر گرفته شده است که این تعداد کتاب با زیاد شدن

جدول شماره ۸ - کتابهای مورد علاقه اعضاء کتابخانه‌های عمومی از نظر موضوعی

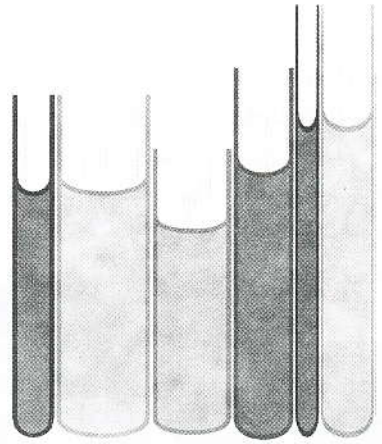
کتابخانه عمومی / موضوع	کمک آموزشی	علمی	ادبیات و هنر	فلسفه و حقوق	آموزش و پرورش	اجتماعی	دینی	ریاضی و کامپیوتر	پزشکی و روانشناسی
چوار	٪۱۷/۵	٪۲۵	٪۲۵	٪۲/۵	-	٪۱۲/۵	٪۱۰	٪۵	٪۲/۵
دره شهر	٪۱۹/۲	٪۱۵/۴	٪۲۳/۳	٪۱/۹	٪۱/۹	٪۱/۹	٪۷/۷	٪۹/۶	-
ملکشاهی	٪۳۲/۸	٪۲۹/۶	٪۱۶	-	٪۴/۵	٪۹	٪۶/۸	٪۲/۳	-
کل	٪۲۲/۸	٪۲۲/۸	٪۲۸/۶	٪۷	٪۲/۲	٪۷/۲	٪۸/۱	٪۵/۸	٪۷

آموزان هستند کتب کمک آموزشی درصد زیادی از موضوعات مورد علاقه اعضاء را تشکیل می‌دهد.
۳ - پرسنل کتابخانه‌های عمومی: تعداد پرسنل کتابخانه‌های عمومی مورد مطالعه مطابق

جمعیت کم می‌شود. طبق استاندارد ایفلا*#* برای ۲۰ تا ۳۰ هزار جمعیت تعداد ۱۵ تا ۳۰ هزار جلد کتاب در کتابخانه لازم است. با توجه به جمعیت مناطق مورد مطالعه تعداد کتابهای کتابخانه‌ها کمتر

جدول شماره ۹ - ویژگیهای پرسنل کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه عمومی / ویژگی پرسنل	تعداد پرسنل	تعداد کتابدار	تحصیلات		جنسیت	
			دیپلم	لیسانس	مرد	زن
چوار	۱	۱	۱	-	۱	-
دره شهر	۴	۳	۳	۱	۲	۲
ملکشاهی	۱	۱	۱	-	۱	-

- ۸ - روزنامه‌ها و مجلات علمی، ورزشی و سینمایی به موقع به کتابخانه‌ها نمی‌رسد.
- ۹ - با توجه به اینکه درصد زیادی از اعضای کتابخانه‌ها را دانش‌آموزان تشکیل می‌دهند، نیاز به کتابهای کمک درسی بیشتر احساس می‌شود.
- ۱۰ - بیشتر کتابهای کتابخانه قدیمی بوده و کتابهای جدید کم‌تر در آنها یافت می‌شود.
- ۱۱ - همزمانی مراجعه پسران و دختران و نبود کتابدار زن (در کتابخانه‌های چوار و ملکشاهی) مشکلاتی را برای هر دو جنس ایجاد نموده است.
- ۱۲ - به نظر اعضای کتابخانه عمومی دره‌شهر، فاصله زیاد کتابخانه با مرکز شهر مشکلاتی را در خصوص ایاب و ذهاب برای مراجعان ایجاد نموده است که باید به آن توجه شود.

پی‌نویس‌ها:

- * این مقاله برگرفته از گزارش مطالعاتی بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی (چوار، دره‌شهر و ملکشاهی) است که توسط نویسنده برای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان ایلام انجام شده است.
- ** فدراسیون بین‌المللی سازمانهای کتابخانه‌ای International Federation of library Association.

منابع و مأخذ:

- ۱ - اچ.سی. کمبل، ترجمه دکتر علی شکوئی، توسعه نظامها و خدمات کتابخانه‌های عمومی، نشر کتابخانه وابسته به دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور چاپ اول ۱۳۷۱.
- ۲ - تعاونی، شروین (خالقی)، استانداردهای وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ناشر، مؤلفین ۱۳۷۷.
- ۳ - صبا، ایرج، شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، شهر یور ۱۳۶۸.
- ۴ - عازم، پرویز، ساختمان و تجهیزات کتابخانه، ناشر، دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، چاپ دوم ۱۳۷۸.
- ۵ - آشنایی با کتابخانه‌های عمومی استان ایلام، امور کتابخانه‌های عمومی اداره کل ارشاد اسلامی استان ایلام، ۱۳۷۹.
- ۶ - روزنامه اطلاعات، شماره ۲۲۰۵۹، مقاله جایگاه کتاب و کتابخوانی در ایران، ۷۹/۸/۲۴.

با استانداردهای جهانی است (جدول شماره ۹). اما مسائل فرهنگی منطقه ایجاب می‌کند که کتابخانه‌ها دارای یک نفر کتابدار زن باشند تا هر دو جنس بتوانند با سهولت بیشتری از کتابخانه‌ها استفاده نمایند. همانطور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، در کتابخانه عمومی دره‌شهر حضور کتابدار زن از عوامل بالا بودن درصد اعضای زن نسبت به مرد است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- ۱ - با توجه به اینکه اکثر اعضای کتابخانه‌ها دانش‌آموز هستند، ارتباط کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های مدارس می‌تواند بخشی از نیازهای مراجعان را تأمین نماید.
- ۲ - به علت کمبود کتابهای جدید و تنوع بخشیدن به کتابهای مورد علاقه اعضای کتابخانه‌ها، استفاده از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای برای کتابخانه‌ها ضروری است.
- ۴ - علاوه بر تخصیص اعتبارات بیشتر برای خرید کتاب، لازم است شیوه‌های جدیدی جهت ترغیب مردم به اهدای کتاب به کار گرفته شود.
- ۵ - به دلیل پراکندگی مناطق ملکشاهی و دره‌شهر ایجاد شعبه در روستاها و یا استفاده از کتابخانه سیار شرایط دسترسی بیشتر برای علاقه‌مندان فراهم می‌گردد.
- ۶ - استفاده از نیروهای متخصص و مجرب در امور کتابخانه به عنوان کتابدار ضروری است.
- ۷ - روش سرویس‌دهی به مراجعان و امانت کتاب در کتابخانه‌های مورد مطالعه نیاز به اصلاح دارد.